

els vessants lingüístic i literari de l'obra d'aquest escriptor tan popular i divertit del segle XIX.

BIEL SANSANO
Universitat d'Alacant/IIFV

Johannes Kabatek i Claus D. Pusch (ed.), *Variació, poliglòssia i estàndard. Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*, Aquisgrà, Shaker Verlag, 2009, 330 pp.

Aquest llibre miscel·lani gira al voltant de la dialèctica entre l'estandardització i la variació lingüístiques. És ben oportú, sens dubte, que els investigadors s'hi interessin quan l'anomenada *globalització* és contestada, des de l'àmbit acadèmic, amb un desplegament d'estudis sobre (o en defensa de) la diversitat en sentit ampli. La relació amb el fenomen mundial no és forçada, encara que es puga adduir que aquesta dialèctica no és un tema nou per a la sociolingüística ni té, en el cas d'una llengua concreta, repercussions d'abast planetari. Tan sols es tracta d'emmarcar l'interés renovat per l'estandardització en l'impuls que ha adquirit en els nostres dies qualsevol ítem que s'ocupe de la tensió entre un procés homogeneïtzador i la *resistència* a aquest.

No suggerim, doncs, cap vel·leïtat oportunista ni per part dels editors ni dels diversos autors. Quant als editors, Johannes Kabatek i Claus Pusch, s'ocupen fa temps d'aquest camp d'estudi i en la introducció eviten tant l'anatema de la globalització com l'apel·lació fàcil a les excel·lències locals: el que més ha d'interessar-nos són els efectes de la representació amenaçadora del fenomen. En aquesta interessant introducció trobem el marc teòric del volum, allò més bàsic del qual és la definició de la convergència com el reforç de les similituds estructurals de dos sistemes lingüístics, mentre que la divergència reforça les dissimilituds. També inclouen una síntesi de la proposta de Peter Auer, que proposa cinc escenaris de relació entre dialectes i estàndard a Europa, de més a menys distància respecte de les varietats vernaculars orals.

Germà Colón enceta les 17 contribucions al volum amb la conferència inaugural de la secció «Convergència dialectal i estandardització» del xx Col·loqui Germano-Català, on se'n va presentar la major part. En mantenir algunes característiques de l'oralitat, els editors li reten un homenatge merescudíssim i ens permeten imaginar-nos, en alguns passatges, l'orador en plena exposició. Però el millor tribut a la tasca de Colón és que algunes de les propostes que hi va formular, a principis del 2006, les recull la segona edició del Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans: ja són entrades preferents *carabassa*, *caragol*, i *endenyar* i secundàries *carbassa*, *cargol* i *endanyar*. S'ha imposat, doncs, l'etimologia. Però segons Colón, tot i les correccions de les darreres dècades, encara patim una manca d'atenció de la normativa cap al que no és «català central». Ell mateix posa el contraexemple de *melic*, cas potser únic d'una forma occidental que

desplaça, en les generacions joves dels parlars centrals, l'oriental *llombrígol*. El qual, però, manté el privilegi de ser entrada preferent al diccionari...

Joan A. Argenter signa una segona obertura del llibre amb «Per una norma en la diversitat o per una diversitat de normes?» A més del suggeridor títol, potser el reconegut sociolingüista ha volgut subratllar el caràcter predominantment argumentatiu del seu text amb l'absència de bibliografia i d'epígrafs. Partint, no cal dir-ho, d'una reflexió teòrica ben sòlida. Tenint això en compte i les restriccions d'espai d'aquesta ressenya, ens acontentem, en tots els sentits, de referir-nos a la seua proposta d'actualitzar la ideologia de l'estandardització: la variació lingüística ha de deixar-se veure's com un «element dissonant» o com un *perill* i, consegüentment, cal accentuar-ne el caràcter composicional i policèntric. I atenció: l'única garantia de portar-ho a bon port és la «coordinació institucional», s'entén que entre l'IEC i l'AVL, trencant així la dinàmica actual d'ambdues institucions de *fer com si* l'altra no existira.

Clàudia Pons, tot seguit, s'ocupa dels universals lingüístics i la teoria de l'optimitat. Aquesta teoria, afirma, permet superar la dispersió de la recerca en dos paradigmes inconnexos, en combinar elements de les teories formals –mètode hipoteticodeductiu– amb elements de les teories funcionals inductives. El concepte de marcatge és clau: «El valor no marcat és aquell preferit internacionalment i el valor marcat és aquell que les llengües eviten i que solament utilitzen per crear contrastos» (p. 44). Pel cantó *pràctic*, aquests estudis haurien de tenir aplicació en l'ensenyament de llengües en contacte: «Els elements no marcats, per la major simplicitat articulatòria que presenten, s'adquireixen, de forma general, abans que els marcats i, a diferència d'aquests darrers, no solen ser origen d'errors lingüístics» (p. 52).

Montserrat Adam ens fa també una proposta sobretot metodològica: combinar el dibuix de les isoglosses amb una aproximació quantitativa que ens indique el percentatge d'ús de les variants, fonamental per a entendre els processos de canvi lingüístic. A més, la «concepció dinàmica de l'espai» permet representar les trajectòries dels trets i classificar les isoglosses com a particulars o compartides amb altres parlars. Tot això ho aplica a la morfologia verbal del català septentrional de transició, veritable cruïlla de variants pròpies i de procedents d'altres varietats, on s'observa, *grosso modo*, el declivi de les compartides amb el rossellonès i l'augment de les compartides amb el català central estàndard.

Maria Pilar Perea, en el seu estudi sobre el rossellonès, assenjala que els trets particulars s'hi troben en recessió per la pressió de l'occità en el seu moment i del francès i del català estàndard (central, s'entén), fins al punt que «Han esborrat de manera progressiva alguns elements idiosincràtics del rossellonès» (p. 89). La influència del francès és important sobretot en el lèxic mentre que el català estàndard actua sobretot als nivells fonològic i morfològic. Si de cas, hi trobem a faltar un tractament quantitatiu de la penetració i el declivi de les variants, de l'estil del treball anterior. Quant a la pervivència mateixa de la llengua, l'autora posa la diglòssia per davant de tots els entrebancs.

Aitor Carrera analitza la relació de l'aranés amb la resta de l'occità. Proposa, com Perea, matisar la lectura de les isoglosses: segons ell, les que coincideixen amb la frontera política, amb la Vall d'Aran, i es refereixen a fenòmens antics, no són importants quantitativament ni qualitativa. En contra de l'opinió d'altres investigadors, que qualifica de «xocant», afirma que l'aranés no té tanta «personalitat», sinó que «la Vall d'Aran i el Bauartès formen a vegades una unitat des del punt de vista lingüístic» (p. 110). També observa, però, que els trets més moderns sí que tendeixen a coincidir amb la frontera estatal, la qual talla les innovacions que sorgeixen a una i altra banda.

Mar Massanell coincideix a subratllar l'impuls a la divergència que suposa la frontera administrativa, ara entre parlars pròxims del català nord-occidental. Mostra com la banda aragonesa ha romàs impermeable a cap influència de l'estàndard, mentre que la banda catalana es debat entre l'acceptació de les formes estàndard i el manteniment del parlar tradicional –especialment resistent en el nivell fonètic, val a dir. La causa és netament ideològica i extrapolable: «De cap manera no consideren [els parlants del Matarranya] que el xapurriat i el que parlen els locutors de TV3 pugui ser una mateixa llengua. Ho tenen tan clar com que ells són aragonesos i no pas catalans» (p. 132).

Josefina Carrera-Sabaté considera també el nord-occidental un espai de tensió entre la parla tradicional i l'estàndard, però mostra que, en el nivell fonètic, la influència de l'estàndard s'ha de buscar en la llengua escrita. Això explica, per exemple, la baixa consideració de la realització en [a] de la primera vocal dels grups començats per *en-*, *em-*, *es-*, acceptable per a menys d'un 30% dels entrevistats, la majoria no escolaritzats en català. Amb aquest i altres exemples, demostra que el «grup social que impulsa la modificació d'hàbits fonètics és el que està connectat als coneixements de català escrit» (p. 152), que és el realment prestigiat.

Conxita Lleó, Ariadna Benet i Susana Cortés s'interessen per les conseqüències de la pressió del castellà sobre les vocals e oberta, o oberta i e neutra en dos grups d'edat, pares i fills, i dos barris de Barcelona, Gràcia i Nou Barris. La teoria del marcatge n'és a la base: el fet que siguin vocals marcades les fa vulnerables a la influència de la llengua A. L'anàlisi dels xiquets mostra uns resultats més interessants (les diferències entre els de pares són menors): els de Nou Barris es mostren molt més permeables a la influència del castellà, cosa que demostra la influència del context immediat en la parla espontània. Un esment especial mereix l'exposició de la metodologia, tan clara i adient que serà ben útil per a altres recerques.

Miren Lourdes Oñederra ens parla de la fonètica en l'estandardització del basc, tenint en compte que «el nombre relatiu de parlants «conscients» (és a dir, no del tot espontanis) de la comunitat lingüística basca és relativament gran» (p. 180). La característica contrasta amb la comunitat lingüística catalana, amb la qual té en comú, però, que tots els parlants que tenen la llengua minoritzada com a pròpia som bilingües. Potser per això compartim la tendència de distingir-nos del castellà (vegeu el cas de *melic* reportat per Colón). La percepció dels parlants sembla, doncs,

el punt d'inflexió: és possible fins i tot la *recuperació* de fonemes quasi desapareguts a contrasten nítidament amb la variant substituïdora.

Claudi Balaguer coincideix amb Carrera (vegeu més amunt) a atorgar al *per* creixent de la frontera administrativa la divergència progressiva de l'aranés respecte de la resta de l'occità, tot i que se centra en el sud de França, on es concentra la major part de parlants d'aquesta llengua. La situació que descriu evoca la substitució lingüística un màxim del 10% de parlants habituals; major transmissió escolar que intergeneracional; absència d'estatus jurídic. Així, no pot estranyar l'absència d'una modalitat estàndard supradialectal, tot i els intents de Mistral o Alibèrt i els seus seguidors. Amb tot, afirma que l'ensenyament ha aconseguit reintroduir algunes formes lèxiques desplaçades pel francès. No així en el nivell fonètic, i menys pel que fa a les divergències gràfiques sovint deutores d'una ideologia lingüística secessionista.

Daniel Casals estudia la presència de les varietats diferents del central als espais informatius de TV3 i Catalunya Ràdio. En constata una presència creixent, des d'uns inicis en què la *centralitat* es justificava adduint criteris d'eficàcia i de coherència amb la normativització consolidada. Un dels dèficits més importants el situa en el tractament informatiu, molt centrat en el Principat. No obstant això, l'únic cas en què sembla que hi ha un criteri fixat per a la incorporació de locutors oriünds d'altres varietats és en el de les corresponsalies, mentre que la seua presència en la redacció central no passa de ser testimonial.

El mateix Casals i Oriol Camps mostren les limitacions *estructurals* de les redaccions per a integrar els geolectes: fins i tot en el cas que hi participen professionals de diversos indrets, les diverses persones (redactor, corrector i locutor) i fases del treball impossibiliten el manteniment de la morfologia *minoritària*. Però si, d'acord amb això, els locutors del català occidental sí que han de llegir textos amb morfologia oriental, per què al revés resulta (encara) *impossible*? Un altre aspecte no matisat és la integració de les varietats feta a a esadir.cat –portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuais–: per meritòria i avançada que siga, arrossega alguns tics com el de descriure la pronúncia oriental de la lletra *x* com la pròpia del català, així en general, mentre que després es remarca que en català occidental és d'una altra manera...

Katharina Wieland s'ocupa del llenguatge juvenil en l'àmbit dels mitjans de comunicació. Aposta per canviar la perspectiva habitual d'estudi del llenguatge juvenil, consistent en la lamentació pel creixent nombre de castellanismes. Sense que es demostre que la tendència no és certa, l'autora aposta per aprofundir en la funció identificativa dels mitjans i es mostra partidària de flexibilitzar més la norma. La rigidesa de la qual afirma que produeix «una ralentització elemental en el procés de normalització lingüística, perquè la llengua es veu limitada en el seu desenvolupament i no pot desplegar la vitalitat innovadora necessària que contribueix al que [sic] els mateixos parlants tinguin una relació natural amb ella» (p. 278)

Llum Bracho analitza els criteris i els problemes en la traducció de topònims al català o del català a altres llengües. Probablement, un dels problemes més importants és la mediació d'altres llengües, sobretot el castellà i l'anglès, que crea incoherències com la coexistència de topònims en castellà i en català en atlas d'altres llengües. I hi ha la disjuntiva no resolta, per les evidents connotacions ideològiques, de si mantenim el topònim sempre que siga possible o si el sotmetem a traducció, transliteració, adaptació... El País Valencià, com massa sovint, presenta un plus de complexitat, ja que s'hi afegeix el criteri oficialista, segons el qual les institucions de la Generalitat Valenciana fan servir el topònim oficial independentment de la llengua de redacció.

Anna Montesinos s'ocupa dels neologismes en el camp de la informàtica. El seu estudi té en compte tres llengües: l'anglès, en tant que llengua d'origen, i una comparació entre els recursos i les dificultats del català i del castellà en l'adaptació i la creació d'aquests neologismes. Pel que fa a la gestió dels anglicismes, Montesinos constata un ús major dels recursos propis i la consegüent presència menor de préstecs en català que en castellà. Això quant a la neologia planificada, segurament gràcies a la gestió del Termcat, i potser també per aquella voluntat de *reafirmació* o de divergència de les llengües menys establides respecte de les fortes que hem vist més amunt. El contrast amb la neologia espontània, molt més tolerant amb els anglicismes, admetria també algunes reflexions, com les ja reportades, sobre la relació entre la norma i els parlants.

Christian Lagarde se n'ocupa: compara la primera i la darrera campanyes de normalització lingüística a Catalunya, *la Norma* i *la Queta*. En la primera, hi veu un component molt important de normativització, «amb un certa perversitat ultra-estandarditzadora» ja que «va ser una forma de decantar-se pel [català] *heavy*, una forma també de difondre el català oriental de cara a l'occidental, dintre de la més clàssica via fabriana» (p. 317). Per contra, interpreta que amb *la Queta* s'ha intentat corregir els *excessos* normativitzadors: s'hi posa l'ús per davant de la correcció. A més d'una voluntat explícita de fer-ne partícips més grups socials, Lagarde subratlla la diferent base ideològica de les dues campanyes: el nacionalisme *versus* l'Espanya plural.

Segurament, no és pertinent de fer una valoració global d'una obra col·lectiva. Sí que ho és, però, remarcar-ne l'interés, subratllat pel fet que la majoria d'autors no s'han limitat a exposar els resultats de la seua recerca, sinó que n'han descrit tan clarament el marc teòric i metodològic que les han fet profitoses per a d'altres treballs futurs. Conscients, potser, de l'interés creixent pel seu camp d'estudi.

JOSEP-ÀNGEL MAS CASTELLS
Universitat Politècnica de València